

УДК 631.15:658 (477)

Б. В. Погріщук

**МІЖГАЛУЗЕВІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ
ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
В АГРОПРОМИСЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ**

Ключові слова: інвестиції, агропромисловий комплекс, ефективність, економічний механізм.

У сучасних умовах господарювання, коли в аграрній сфері України продовжуються неадекватні відтворенню процеси зношення та вибуття основних виробничих засобів, особливої актуальності набувають питання пошуку джерел інвестування й удосконалення підтримки і регулювання інвестиційної діяльності і, насамперед, стимулювання процесів інвестування в основний капітал для оновлення його матеріально-технічної бази. Значний вплив на зазначені процеси має міжгалузева співпраця на основі якої вбачається активізація інвестиційного забезпечення агропромислового виробництва як формотворчого елемента агропромислового комплексу (АПК).

АПК має достатньо складну й розгалужену функціональну й галузеву структуру. До його складу входять 4 основні сфери:

1. Сільськогосподарське виробництво — рослинництво і тваринництво, що створюють сировинну базу АПК. Це його основна базова ланка.
2. Галузі, які виробляють матеріально-технічні засоби для галузей АПК. Це — сільськогосподарське машинобудування, виробництво засобів захисту рослин, мінеральних добрив, комбікормова і мікробіологічна промисловість, виробництво тари, спеціального устаткування і приладів для АПК та ін.
3. Галузі, які забезпечують переробку сільськогосподарської продукції (харчова, легка).
4. Виробнича інфраструктура АПК — спеціалізовані транспорт, складське господарство, матеріально-технічне постачання, інженерні споруди, в тому числі іригаційні системи, заготівля, зберігання сільськогосподарської продукції,

науково-інформаційне забезпечення аграрно-промислового виробництва [1, с. 411].

Проблемі інвестування в агропромисловому комплексі присвячені роботи багатьох вітчизняних вчених. Чільне місце серед них займають О. М. Голованов, С. О. Гуткевич, І. Й. Дорош, М. Я. Дем'яненко, М. І. Кісіль, О. В. Мертенс, Г. М. Підлісецький, П. Т. Саблук, О. М. Шестопаль та ін.

На відміну від більшості галузей економіки, сільське господарство не повинно ґрунтуватися на загальноекономічній політиці, оскільки має специфічний характер і потребує особливої аграрної політики, що можливо лише за суттєвої та активної підтримки з боку держави. Нині не існує об'єктивних умов, які забезпечили б створення класичних умов ринкового капіталообігу в сільському господарстві, спираючись на які сільськогосподарські підприємства здатні самотійно вести нормальне розширене, а то й просте відтворення.

Таким чином, виникає нагальна потреба в розробці такого організаційно-економічного механізму, що забезпечив би та сприяв активізації інвестиційної діяльності у сільськогосподарських підприємствах.

Організаційно-економічний механізм, як синтезуюче поняття, — це сукупність організаційних та економічних форм і методів функціонування, регулювання і взаємодії усіх елементів господарської системи, спрямована на досягнення кінцевого результату.

Організаційно-економічний механізм інвестиційного забезпечення аграрної сфери виробництва базується на реалізації заходів інвестиційної політики та охоплює усі характерні особливості категорії "механізм" й визначається низкою природно-економічних чинників.

В абстрактному розумінні організаційно-економічний механізм інвестиційної діяльності можна розглядати як систему господарських, управлінських і регулюючих дій, способів і процесів, котрі спроможні впливати на інвестиційні процеси та забезпечити досягнення поставлених цілей. Його рушійна сила здебільшого формується в результаті взаємодії таких елементів, як: планування, управління, державне регулювання, юридичне забезпечення і правове регулювання, сукупний вплив яких визначає економічні результати діяльності.

Отже, на основі вищезазначеного, можна стверджувати, що організаційно-економічний механізм інвестиційного забезпечення — це система організаційних, економічних, управлінських, правових і регулюючих дій, способів і процесів, які формують і впливають на порядок здійснення інвестиційної діяльності й перебігу інвестиційних процесів у виробництві та суміжних сферах, сприяють досягненню очікуваних інноваційних, економічних, соціальних, екологічних та інших результатів.

Дослідження цього питання засвідчує, що організаційно-економічний механізм формується за взаємодії окремих ланок, сторін таких елементів економічної системи, як продуктивні сили, техніко-економічні, організаційні та виробничі відносини й охоплює економічні методи (прогнозування, планування, оподаткування, страхування, ціноутворення, стимулювання та ін.), інструменти або важелі впливу (розмір прибутку, доходу, ставки податків, відсотки за кредит та ін.), юридичне та інформаційне забезпечення.

Щодо спрямування інвестиційних ресурсів, вони мають забезпечити якісне поліпшення виробничої бази підприємств, запровадження енергозберігаючих технологій, заходів щодо вдосконалення ринкової інфраструктури та ін.

Специфічною особливістю управління інвестиційними процесами в аграрній сфері України є його державна підтримка і регулювання. Оскільки потік інвестицій (внутрішніх і зовнішніх) все ще залишається незначним, це впливає на спроможність щодо інтенсифікації в сучасних умовах і створює підстави для гіпотетичного припущення щодо низької ефективності управління галуззю.

В сучасних умовах сільськогосподарські товаровиробники зіткнулися з проблемою скорочення державної фінансової підтримки, що призводить до порушення технології вирощування зернових культур та зниження якості. А як відомо успіх будь-якого товару на вільному ринку визначається, передусім, його якісними показниками.

Розвиток інвестиційної діяльності на сьогодні є актуальним завданням для підприємств різних форм господарювання, адже він спрямований на створення привабливого інвестиційного середовища. Враховуючи обмеженість фінансових ресурсів та необхідність подолання подальшого спаду виробництва потрібно ґрунтовно будувати політику формування необхідної фінансової бази інвестування на основі оптимального поєднання використання влас-

них і позикових коштів та залучення капіталу на найвигідніших умовах. В сучасних умовах ведення господарства для підприємств найбільш суттєвими джерелами фінансування інвестиційної діяльності повинні стати власні та залучені кошти.

Слід зазначити, що в умовах ринкової економіки основним джерелом фінансування інвестиційної діяльності на підприємствах слугують їх власні кошти. Однак через недосконалість податкової системи та непосильного оподаткування, високих цін на енергоносії, транспортні та інших тарифи діючі підприємства не мають можливості підвищувати рентабельність і накопичувати прибуток для розширеного відтворення основних фондів, що, в свою чергу, не дозволяє їм модернізувати виробничі процеси. Тому, як правило, інвестиційна діяльність підприємства лише за рахунок власних коштів майже неможлива. Використання внесків засновників або випуск звичайних акцій є найдоцільнішими джерелами фінансування інвестиційної діяльності, оскільки не вимагають обов'язкових відрахувань за користування капіталом. Залучення додаткових джерел фінансування вимагає додаткових витрат грошових коштів з боку підприємства. В умовах хронічної нестачі фінансових ресурсів як на макро-, так і на мікроекономічному рівні фінансування інвестиційних проектів, як правило, здійснюється за рахунок позикових коштів, не останню роль серед яких відіграють кредити міжнародних інвестиційних організацій.

Тому, основним елементом в організації ефективного інвестиційного забезпечення агропромислового комплексу в сучасних умовах є формування ринку конкурентоспроможної сільськогосподарської продукції, яке здійснюється завдяки наявності основних елементів, які і визначають ринковий механізм. Основними з них є: попит, пропозиція, конкуренція і система цін.

Попит і пропозиція визначають кількість товарів, що купуються і продаються та утворюють систему цін на них. Ціни в свою чергу інформують про умови на ринку як споживачів, так і виробників. До факторів впливу на рівень яких належать виробничі витрати, ціни на продукти конкурентів, транспортні, маркетингові витрати та ін. Формування ринкових цін зумовлене величиною попиту та пропозиції на продукцію, в основі яких лежить її ринкова вартість. Так, стимулюючим фактором виробничої діяльності підприємства є підвищення рівня ринкових цін, що пояснюється отриманням можливості забезпечення розширеного

відтворення виробництва. Цінова політика має забезпечувати беззбитковість виробничого процесу та необхідний рівень доходів підприємства й реалізуватись за певними напрямками (рис. 1).



Рис. 1. Напрямки реалізації цінової політики в АПКЯ

Як напрямок економічної діяльності в ринкових умовах господарювання, процес ціноутворення має відповідати законам розвитку ринкової економіки, а саме — забезпечувати умови збалансованого розвитку виробництва.

Як відомо, розвинуті ринкові відносини передбачають організацію їх на основі поєднання інтересів держави, виробників і споживачів при пріоритеті останніх. Щодо організаційних заходів формування і розвитку ринку, то ними є стандартизація, нормативна база, формування статистичної й інформаційної служби, квотування і ліцензування експортно-імпортних операцій, організація карантинної служби і насінневого контролю, контроль якості продукції, здійснення антимонопольної політики тощо.

У науковій літературі має місце дискусія щодо визначення теоретико-методологічних положень вирішення проблеми регулювання ринку сільськогосподарської продукції з позицій ролі та конкретних управлінських функцій з боку держави. Проблемними, як вважається, видаються питання співвідношення в державній політиці регулювання протекціоністських (дотаційних) та традиційно ліберальних, за якими вплив держави зводиться до мінімального, заходів і методів впливу на ціни. При чому часто пропонується синтез таких заходів, які, однак, за своєю сутністю є альтернативними.

Цінова політика є визначальним чинником економічного розвитку [2]. Ціна продукції, що реалізується, визначає рівень прибутковості підприємства, а тому в поєднанні з обґрунтованим податковим, кредитним, інвестиційним регулюванням сприяє отриманню можливості активізації інноваційного розвитку.

Державне регулювання є сукупністю заходів, які спрямовані на узгодження соціальних та економічних інтересів суспільства, що має цілеспрямований характер і визначає загальний рівень цін на товари та послуги [3].

Основною метою державного регулювання цін у сільськогосподарському виробництві є досягнення збалансованості між позицією товаровиробника і купівельною спроможністю споживача [4].

Одним з факторів, що впливає на систему економічних відносин і сприяє стабілізації агропромислового виробництва та його подальший розвиток, може стати інтеграція сільськогосподарських підприємств із підприємствами переробки та торгівлі. Прикладом таких організаційних структур можуть бути зернові компанії, які, діючи в аграрному секторі країни, не є однорідними утвореннями. Вони відрізняються між собою за ступенем спеціалізації, наявності основних ланок технологічного ланцюга "від сировини — до кінцевого продукту" тощо. Як відомо, інтеграція обумовлена тими ж причинами, що й кооперація, тобто посиленням спеціалізації, яка має взаємозв'язок зі стабілізацією, розширенням виробництва, узгодженістю дій у всій об'єднаній системі.

Інтеграція є процесом посилення зв'язків між виробництвом (товаровиробниками), зберіганням, переробними організаціями та споживачами продукції, характерною особливістю якої є високий ступінь розвитку форм суспільної організації виробництва. Її сутність полягає в поєднанні зусиль підприємств різних галузей, що дозволяє подолати відірваність товаровиробників від кінцевого споживача, посилити можливості комплексного використання матеріально-технічних засобів, організувати масове серійне виробництво з найменшими затратами та розподілити кінцеві результати праці.

Практичне господарювання показує, що ефективними формами агропромислової інтеграції є об'єднання виробників сільськогосподарської продукції з переробними підприємствами та створення таких підприємств на основі горизонтальної інтеграції.

Інтеграція України до міжнародного економічного простору ставить низку завдань, одним з яких є нарощування обсягів виробництва

конкурентоспроможної продукції на світових ринках. При здійсненні виробничого процесу обов'язковою вимогою до продукції, що виробляється, є її екологічна безпека, забезпечення раціонального використання природних ресурсів, екологічно безпечних засобів захисту рослин, ресурсозберігаючих технологій виробництва.

Щодо виробничо-фінансової інтеграції в ринкових умовах, то її переваги, на нашу думку, полягають в наступному: можливості впровадження сучасних технологій вирощування сільськогосподарських культур; широке використання технічних засобів на усіх підготовчих і виробничих етапах; ефективна організація збутової діяльності; забезпечення фінансово-кредитного обслуговування; можливості об'єднання капіталів (агропромислового, фінансового, торгового) з різними циклами відтворення, що забезпечує взаємовигідні економічні відносини між учасниками інтеграційного процесу, які стають заінтересованими в об'єктивному встановленні ціни; орієнтація інтеграційного механізму на економію витрат.

Фінансовий стан аграріїв ускладнюється ще й тим, що засоби виробництва продають компанії, які мають підвищену ринкову владу. Переважна більшість виробників технічних, хімічних та інших засобів виробництва займають монопольне становище, мають можливості концентрувати капітали і контролювати свої ціни, тоді як багаточисельні суб'єкти сільськогосподарської діяльності розосереджені у просторі і функціонують у повній залежності від узгоджених дій монополістів. Це означає, що сільськогосподарський товаровиробник завжди знаходиться в економічній залежності від промислового, фінансового та торгового капіталу, ціни на послуги якого, на відміну від цін на сільськогосподарську продукцію, не залежать від кліматичних умов і фізіології людей і мають постійну тенденцію до збільшення [5, с. 119].

В основу дієвого механізму інвестиційного забезпечення виробничих підприємств покладена система елементів, що характеризується:

- 1) зовнішнім оточенням — входом (постачальники ресурсів), виходом системи (результат діяльності), зв'язком із зовнішнім середовищем;
- 2) внутрішньою структурою — сукупністю взаємозалежних ресурсів і компетенцій, які забезпечуються за рахунок реалізації інвестиційних проектів та, відповідно, прискорення кругообігу в системі.

На відміну від інших галузей економіки, основою розвитку матеріально-технічної бази сільського господарства можуть бути прибутки товаровиробників. Однак відсутність цінового паритету та “єдиних правил гри” для галузей економіки за період, більший 10 років, стали причиною штучного й економічно невиправданого перерозподілу прибутку із сільського господарства у посередницькі, переробні, обслуговуючі та інші галузі й сфери. Тому сільське господарство, де разом із землею нині сконцентровано більше 40 % капіталу, зайнято 15 % працюючих і створюється 15 % ВВП, не лише не одержує прибутків на рівні, що відповідав би місцю галузі у структурі економіки, а й взагалі збиткове. Не маючи достатніх власних коштів на інвестиційний та інноваційний розвиток, сільське господарство малопривабливе для зовнішніх інвесторів [6, с. 4].

Наявність міжгалузевих диспропорцій наносить шкоду не лише сільському господарству, а всій державі. Одна гривня, вкладена у сільське господарство, викликає у десять разів більший мультиплікативний ефект в інших галузях економіки. Збитковість сільського господарства, яка супроводжується “проїданням” капіталу та скороченням обсягів виробництва, навпаки, породжує мінусовий ефект. У переробній промисловості він компенсується шляхом імпорту сільськогосподарської продукції, що посилює інвестиційний попит агробізнесу країн-експортерів, а отже й мультиплікативний ефект у галузях їх економік. Тобто, міжгалузевий диспаритет, з одного боку, шкодить сільському господарству і загалом економіці України, з другого — позитивно впливає на розвиток економік інших держав.

Висока ефективність виробництва сільськогосподарської продукції в перспективі може бути забезпечена лише за умови комплексного і системного удосконалення організаційно-виробничих чинників функціонування сільськогосподарських підприємств на основі врахування природно-економічних факторів з дотриманням екологічної безпеки виробництва, розбудови на базі чіткої та виваженої державної політики.

Література

1. Клиновий Д. В., Пепа Т. В. Розміщення продуктивних сил та регіональна економіка України / За наук. ред. Л. Г. Чернюк. — К.: Центр навч. літ., 2006. — 728 с.

2. Лукінов І. І. Державні і ринкові регулятори соціально-економічних перетворень АПК України // Економіка АПК. — 2000. — № 2. — С. 35-37.
3. Шпилевский В. В., Шпилевская А. Н. Государственное регулирование научно-технического развития в Украине: организационно-правовые аспекты // Бизнес-Информ. — 2009. — № 2 (3). — С. 7-11.
4. Шутьков А. Аграрный сектор России в XXI веке: реалии и прогноз // АПК: экономика, управление. — 2001. — № 8. — С. 3-12.
5. Виклики і шляхи агропродовольчого розвитку / Пасхавер Б. Й., Шубравська О. В., Молдаван Л. В. та ін.; за ред. акад. УААН Б. Й. Пасхавера НАН Укряни; Ін-т екон. та прогнозів. — К., 2009. — 432 с.
6. Інвестиційна привабливість аграрно-промислового виробництва регіонів України / Саблук П. Т., Кісіль М. І., Коденська М. Ю. та ін.; за ред. М. І. Кісіля, М. Ю. Коденської. — К.: ННЦ ІАЕ, 2005. — 478 с.

Резюме

У статті розглянуті аспекти формування організаційно-економічного механізму інвестиційного забезпечення в агропромисловому комплексі України, питання інтеграції та стимулювання виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств, визначено напрямки реалізації цінової політики при створенні фінансової бази інвестування.

В статье рассмотрены аспекты формирования организационно-экономического механизма инвестиционного обеспечения в агропромышленном комплексе Украины, вопросы интеграции и стимулирования производственной деятельности сельскохозяйственных предприятий, определены направления реализации ценовой политики при создании финансовой базы инвестирования.

The article deals with aspects of the formation of organizational-economic mechanism of investment support in the agricultural sector of Ukraine, issues of integration and to stimulate the production of agricultural enterprises, set directions for implementing price policy in creating the financial base of investment.

Рецензент доктор економ. наук, професор Н. А. Левицький